

VOLKSSPELEN: LOPEN OM EEN KOEK, HOEFIJZER, KNUPPELS, MASTKLIMMEN, VERBODEN KANSSPEL

W.L. BRAEKMAN

Ekeren (1605): lopen om een koek

Een zekere Nicasius, inwoner van Merkssem, begaf zich samen met een andere jongeman op zondag 2 maart 1605 naar Ekeren. Ze wilden er deelnemen aan een wedstrijd "om met loopen te winnen sekeren coeck, die bij de meyssens aldaer opghehangen was".

Nicasius won de koek, maar er ontstond ruzie met de twintigjarige Jacob Appelteren uit Ekeren, "uijt oirsaeke dat het die van Ekeren spete dat den koeck ghewonnen was bij die van Merxem". Jacob kreeg hulp van andere dorpsgenoten en samen namen ze de koek van Nicasius af, "als niet willende ghedooogen dat dien buijten sdorps soude ghedragen worden". (1)

Linde (1610): spel met hoefijzers

Op Sint-Jansdag (24 juni) 1610 was François Pillecooren in Linde (Cassel ambacht) na de vesper in een herberg "spelende ... met hoefijzer", samen met andere jongelui. Na enige tijd ontstond er ruzie "bij topheffen van thoefijsser" van één van de deelnemers. (2) Men gooide wellicht met hoefijzers naar een staak en wie er het dichtst bij was, won.

Morbecque (1611) en Tiegem (1613): knuppel- en kegelspel

Te Morbecque (Kasselrij van Cassel) speelde Jan Gamelijjn, een pottenbakker van beroep, op zondag 19 augustus 1611 met Pieter de Boom in de "herberghe vanden cruushabeele" aldaar. Ze waren daar

spelende jehens elcanderen met clippen naerst twee staecken, ende hebbende elck zeven om zeven, de partie uijtgaende ten achten, veraccordeerde de zelve partie te verlanghen ten thienen.

Maar onder deze overeengekomen verlenging

kregen ze ruzie en werd De Boom met de "clippel" doodgeslagen. (3)

Op 28 april 1613 was Jacques Delebecque met vele andere "jonghers van sijn sorte" te Tiegem "spelende ... met clippen". Daarbij gebeurde een ongeluk. De "stock oft clippele" die hij "was werpende naer de kegelen" kwam terecht op het hoofd van de vijftienjarige Hans vande Schelden die er het leven bij inschoot. (4)

Belle (1650): mastklimmen

In een anonieme kroniek van de meest markante voorvallen die te Belle (Frans-Vlaanderen) en omgeving in de 17de eeuw zijn gebeurd, lezen we het volgende: (5)

Op den In Mei [1650] waren te Belle wel 50 meijen geplaetst door het garnisoen. Onder ander was er een mei geplant voor de deur van Joannes Delponti die, geschaeft met zeep vet gemaect was, en boven op den mei was een hoed geplaetst voor die hem konde afhalen. Vele soldaten en borgeren klommen er op, en de hoed wierd ten langen lesten afgehaeld door Pieter Desouter, schaliedekker van stiel

Vermelden we dat Joannes Delponte de commandant was van het Frans garnizoen dat sinds einde oktober 1649 te Belle bij de dorpsbewoners ingekwartierd was. Het bestond uit een regiment Italiaanse en een regiment Duitse infanterie met ook enkele ruiters.

Merelbeke (1906): verboden kansspel

Onder de titel "Geknipt" lezen we in de Gazette van Gent (6) op 13 april het volgende:

Een paar bedriegers waren, heden mor-

gend, op den Hundelgemeschen steenweg andermaal bezig hun gewoon stielteje uit te oefenen van "drie kaarten op den regenscherm", toen twee gendarmen ... de bedriegers in overtreding namen.

Verscheidene lieden hadden zich reeds aan dit spel laten beetnemen. Welk (kaart?)spel hier precies bedoeld wordt is mij niet bekend.

NOTEN

1. RA Brussel. *Geheime Raad. Spaanse Tijd*, nr. 916.
2. *Idem*, nr. 926.
3. *Idem*, nr. 927.
4. RA Brussel. *Geheime Raad. Spaanse Tijd*, nr. 928.
5. DE BAECKER (L.). *Kronyk der byzonderste Gebeurtenissen te Belle en omstreken voorgevallen in de jaren 1647 a 1673*. Rousbrugge-Haringhe, 1860, p. 10.
6. *Gazette van Gent*, 13 april 1906.

GANSWERPEN TE MARKE EN HANENKAPPEN TE KORTRIJK

W.L. BRAEKMAN

Marke (1615)

Lowys de Hondt, een inwoner van Schorisse, was op 27 september in het naburige Marke naar de kermis geweest. Samen met negen andere personen "hebben [ze] heurlieden geexerceert int werpen van eene ganse met clippelen". Wanneer het de beurt was aan Lowijs, "heeft [hij] gelyck alle andere telcher reyse geroepen: 'Wacht! Wacht! Staet breet!'", d.i. pas op, sta goed opzij. Maar

des nyetteghenstaende isser geweest eenen Jan Hose, seer by drancke wesende, die buyten (¹) andere vele persoonen was staende, omme deselve ganswerpinghe te sien, zeer naer (²) de staecke".

Dit deed hij om, in het geval dat Lowys de gans afwierp, "dien te roepen (overmidts costume aldaer is dat den roeper voor zijn recht is hebbende eenen vleughel)". Toen gebeurde het dat Jan Hose "500 naer was loopende, dat den clippel vanden suppleant inde langhde quaelyck conste aenden gans geraecken sonder hem te quetsen ...". Jan

Hoste werd door de knuppel geraakt en stierf kort nadien.

Lowys de Hondt vraagt "pardon" voor deze onvrijwillige doodslag. (³)

Kortrijk (1743)

Op 23 juni 1743 kreeg een dertienjarig meisje, Judoca le Clercq, te Kortrijk een dodelijke slag met "den point van eenen blooten savel". Dit gebeurde om zeven uur 's avonds en een paar uren later was het kind overleden. (⁴)

Dit ongeluk gebeurde "vóór de voordeure op de straete van de herberge genoemd *Oostindien* op de Esplanade". Op die dag was "de ghebuert vande oude haerelbeekstraete ... hun t'saemen recreërende".

Ze hadden "aen een coorde, ghespannen over de straete ... ghehanghen ... eene haende (⁵) in eene mande, waer door den hals vande haende was stekende". Elk van de deelnemers aan dit spel moet "verblind sijnde", d.i. geblinddoekt, op zijn beurt proberen om de haan de kop af te slaan "met eenen slechten savel" of

sabel. Wie daarin slaagde, werd "Coninck". Toen het de beurt van François Meuleman was, is deze "met eenen neusdouck verblint sijnde, ... den haende ... gaen soecken" met de sabel in de hand. Toen hij al tastende, met de

linkerhand de mand gewaar werd, zwaaide hij met de sabel. Die schoot hem daarbij per ongeluk uit de hand en belandde in het hoofd van het meisje.

NOTEN

- 1. *buyten*: samen met.
- 2. *naer*: dichtbij.
- 3. RA Brussel. *Geheime Raad. Spaanse Tijd*, nr. 931.
- 4. RA Gent. *Raad van Vlaanderen*, nr. 7041.
- 5. *haende*: haan.

REMEDIES TEGEN DE PEST UIT BAARDEGEM (1666)

W.L. BRAEKMAN

Op enkele bladen vooraan in een parochieregister van Baardegem ⁽¹⁾ heeft pastoor Johannes vander Meeren in 1666 een paar middeljtjes tegen de pest neergeschreven, die we hierna laten volgen:

1. *Remedie voor de gheene die in besmette huysen van peste sijn woonende, tot preservatie om vande selve bevrijt te blijven door de gratie Godts.*

Men moet eenen dranck maken voor het bovenschreven volck van eenen pot water ende een half pint azijn, een half hantsvol ruijte, ⁽²⁾ noten ⁽³⁾ ende folie ⁽⁴⁾ ende sofferaen, met wat suijker, maer sult eck naer sijn jaren eenen ofte twee lepelen ofte drij, naer de crachten, nuchter geven, ende daer mede uselven onderhouden, ⁽⁵⁾

2. *Remedie preservatief ⁽⁶⁾ voor de peste af te jaegen.*

Men sal nemen drij draghma ⁽⁷⁾ venetschen Teriac ofte driakel, ⁽⁸⁾ om eenen stuijver

gestampte pimperlle, ⁽⁹⁾ om twee stuijvers sofferaen van noorse, ⁽¹⁰⁾ een vingerhoet fijn buspoeder, ⁽¹¹⁾ ten laetsten twee draghma diacordien, ⁽¹²⁾ een dobbel matien ofte een half pint half. ⁽¹³⁾ Probatum.

3. *Om in de peste te gaen.*

Salmen ruijt ende salvia ⁽¹⁴⁾ met gedroogde gaudblommen ⁽¹⁵⁾ op wijn asijn laten in de sonne distilleren, ende in een lepel herba sancta ⁽¹⁶⁾ ofte wel blaederen van tabac laten weijken, ende de selve inden neus steeken, de handen met dien wijn asijn wasschen om te administreren, ⁽¹⁷⁾ eenen lepel nuchteren daer van innemen, ende alsoo in den naem des Heeren de sieken van hunne H. Sacramenten voorsien.

Probatum est et a me approbatum ⁽¹⁸⁾

J.v.d.M.

NOTEN

- 1. RA Gent. *Parochieregisters van Baardegem*, nr. 2. Met dank aan Dr. K. Degryse, die zo vriendelijk is geweest mijn aandacht op deze recepten te vestigen.
- 2. *ruste*: wijnruit (*Ruta graveolens L.*).

3. *noten*: muskaatnoot.
4. *folie*: foelie, het vlies rond de muskaatnoot.
5. *onderhauden*: deze geregeld innemen.
6. *Remedie preservatief*: middel tot voorkoming.
7. *draghma*: apothekersgewicht, het achtste of het tiende deel van een ons.
8. *venetschen Teriac ofte driakel*: een bereiding van ingewikkelde samenstelling die voor vele kwalen gebruikt werd.
9. *pimpernelle*: kleine pimpernel, kleine steenbrek (*Pimpinella saxifraga* L.).
10. *sofferaen van noorse*: een soort salffraan.
11. *buspoeder*: fijngestampte houtskool.
12. *diacorden*: misschien *dyacodion* (cf. L.J. Vandewiele, De 'Liber Magistri Avicenne' en de 'Herbarijs' (Brussel. 1965). I. p. 158).
13. een half pint half : de helft van een halve pint (?).
14. *salvia*: bonte salie (*Salvia horminum* L.) of scharlei, algoede (*S. sclarea* L.).
15. *gauld Blumen*: goudsbloem (*Calendula officinalis* L.) of cichorei (*Cichorium intybus* L.).
16. *herba sancta*: volgens Obertus Spinola een andere naam voor *garafilatium*, nagelkruid (*Geum urbanum* L.).
17. *administreren*: laatste sacramenten toedienen.
18. *Probatum ... approbatum*: is door mij beproefd en effectief bevonden.

KOORTSAMULET, WAPENZEGEN EN URINE TEGEN 'ALTERATIE': BORNEM, GENT, ZWEVEZELE

W.L. BRAEKMAN

Op 24 september 1665 werd te Bornem een "landsman" of landbouwer, Guillaume de Smet, op zijn hoeve bedreigd en beledigd. De man was daardoor zo geheel ontsteld dat hij heeft behouden groot alteratie vande verslaegentheijt, jae dat meer is, dat hij door de selve dien g'heelen nacht niet en heeft connen slaepen ende omme de selve alteratie te beletten ende [te doen] verdwynen, gedroncken een schotel van sijn urine. (1)

Of dit zonderling middel hem van zijn "alteratie" of ontsteltenis heeft afgeholpen blijkt niet uit de tekst. Voor zover mij bekend had het drinken van de eigen urine alvast die

reputatie niet. In Bornem en omgeving blijkt dat dan toch wel het geval geweest te zijn.

* * *

In 1656 werd te Harelbeke een "informatie preparatoire", een inzameling van getuigenissen, gehouden naar aanleiding van de moord door Arnoult du Bare, herbergier te Zwevezele, op een klant, Arnoult Paige. (2) Paige zoekt ruzie met de herbergier aan wie hij geld schuldig was. Zoals meestal in dergelijke gevallen, worden de mensen getrokken en dreigt men mekaar te lijf te gaan. Op dat moment volgt er een interessante passage in het relaas van de getuige:

hij paige ... heeft sijn mes op tafel gesmeten, tselve in cruyse legghende op de scheede, seijde: "dat is Godt den Vader, Godt den Sone ende Godt den heijlighen gheest : op die drije persoonen betrouwe ick mij !" Met welcke worden gesproken hebbende, heeft hij, depositant, (1) ghesien dat den voorseiden Arnoult du Bare, heeft gecommen van ter sijden met eenen blooten snijder (4) ende daarmede ghegheven eene steke ...

Paige werd dodelijk getroffen en overleed enkele uren later aan zijn verwonding. Niet alleen zijn eigen geloof in en betrouwen op de effectieve werking van de gebruikte wapenzegen maar ook dat van alle aanwezigen zal er een fikse deuk door gekregen hebben.

* * *

In een anonieme bundel anekdoten, historische aantekeningen en allerlei andere teksten, getiteld *Verdrijf der Droefheijt*, komt een parodie voor op een koortszegen, getiteld: *Van een sat wijf, die de cortsen wilde breken*: (5)

Een sat oudt huys doctorin, gaf voor (6) met een briefken geschreven op de volghende manier de cortsen te connen breken ende ghesenen, mits dat den siecken tselve briefken aen sijnen hals soude draeghen, twelcke aldus luidde:

Kortse hier en kortse daer, vertoon je nu niet, voor nach naer, ia [*sic*: lees *ga*] nu maer in het woeste velt,

ghelijck u een oudt wijf vertelt, oft k'gheef een slach die u braeft (7) raect,

zie nu eens hoe dat u dit smaect. Amen.

Dit is een parodie op een koortsamulet. De tekst op het 'briefken' pretendeert de koorts weg te zenden, van de koortslijder weg, naar het veld toe. Deze gedachte van het wegzenden komt bij koortszegenen en -amuletten wel meer voor.

Waar deze "huys doctorin", kwakzalfster zou gewoon hebben kunnen we alleen vermoeden. Wellicht was het te Gent, waar het *Verdrijf* vermoedelijk door een pater augustijn werd geschreven.

NOTEN

1. RA Gent, *Raad van Vlaanderen*, nr. 6950.
2. *Idem*, nr. 6938.
3. *depositant*: getuige.
4. *snijder*: mes.
5. U. Gent, hs. 1816, p. 133.
6. *gaf voor*: pretendeerde, wilde doen geloven.
7. *braeft*: goed (?).